

Z TRADYCJI MNISZEJ

61

TOMASZ M. DĄBEK OSB

**MOTYW PUSTYNI
W BIBLIJNYCH DZIEJACH
LUDU BOŻEGO**

TOMASZ M. DĄBEK OSB

**MOTYW PUSTYNI
W BIBLIJNYCH
DZIEJACH
LUDU BOŻEGO**



TYNIEC
WYDAWNICTWO BENEDYKTYNÓW

Opracowanie graficzne:

JAN NIEĆ

Redaktor serii:

MICHAŁ TOMASZ GRONOWSKI OSB

Redakcja:

ELŻBIETA WIATER

Superiorum permissu: Opactwo Benedyktynów

Ldz. 168/2015, Tyniec, dnia 1.10.2015 r.

† Szymon Hiżycki OSB, opat tyniecki

Wydanie pierwsze – Kraków 2015

ISSN 0867-7050

ISBN 978-83-7354-582-3

© Copyright by Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów

ul. Benedyktyńska 37, 30-398 Kraków

tel. + 48 (12) 688-52-90; tel./fax + 48 (12) 688-52-91

e-mail: zamowienia@tyniec.com.pl, www.tyniec.com.pl

Druk i oprawa:

TYNIEC Wydawnictwo Benedyktynów

SPIS TREŚCI

| | |
|--|----|
| PUSTYNIA MIEJSCEM SPOTKANIA BOGA Z LUDŹMI..... | 15 |
| PUSTYNIA MIEJSCEM GROŹNYM, POWSTAŁYM W WYNIKU SPUSTOSZENIA, GDZIE DZIAŁAJĄ ZŁE MOCE..... | 43 |
| ZAMIANA PUSTYNI NA ZIEMIĘ ŻYZNĄ..... | 63 |
| ŚWIĘTY JAN CHRZCICIEL I JEZUS CHRYSZTUS NA PUSTYNI..... | 71 |
| NOWY TESTAMENT O SKUPIENIU W SAMOTNOŚCI..... | 83 |
| PODSUMOWANIE..... | 89 |

Nasze opracowanie podejmuje refleksję nad tekstami biblijnymi o pustyni pod kątem życia mniszego, którego pierwszą formą było życie na pustyni. Można widzieć analogię między wyjściem Izraelitów z Egiptu i ich wędrówką do Ziemi Obiecanej a wyjściem pierwszych mnichów z terenów zamieszkałych na tereny bezwodne i bezludne, aby być bliżej Boga, Jemu samemu oddać wszystkie swoje wysiłki. Zastanowimy się, jak rozumieli pustynię ludzcy autorzy natchnionych tekstów oraz ich bezpośredni odbiorcy, a także mnisi i wszyscy, którzy chcą czerpać z ich duchowego doświadczenia.

Polska konkordancja podaje 339 miejsc, w których występuje rzeczownik ‘pustynia’, z w tego 34 w Nowym Testamencie, oraz 12 razy ‘pustynny’, z czego 8 razy w Nowym Testamencie. Ziemia tuż po stworzeniu *była bezładem i pustkowiem* (Rdz 1,2). Termin ‘pustkowie’ zastosowano 59 razy, z tego 5 razy w Nowym Testamencie, zwykle dotyczy on zamiany żyznych, zamieszkałych ziem zamienionych w pustkowie (zob. Wj 23,39; Ps 69,26; Iz 6,11; 13,9; 15,6; 27,10; 64,9; Jr 2,15; 9,10; 25,12.18.38; 33,10;

34,22; 44,6.22; 46,19; 49,13.33; 51,29.62; Lm 5,18; Ba 2,23; Ez 12,19n; 15,8; 33,28n; 35,3.7; Jl 1,7; Na 2,11; So 2,13.15). Występuje na ogół w tekstach prorockich jako zapowiedź sprawiedliwej kary za niewierność Przymierzu, czasem obok ‘pustyni’ jako równoległe, bliskoznaczne określenie (zo. Iz 43,19; Ez 33,28; 35,3.7) albo jako określenie miejsc pustych, niezamieszkałych (zob. Rdz 37,22; Pwt 32,10; Joz 8,28; 1 Sm 25,21; 26,3; 2 Sm 2,24; Hi 24,5; 39,26; 39,6; Ps 78,40; Mdr 10,7; 17,16; Iz 40,10; 58,10), niekiedy w zapowiedziach żyzności dotychczasowego pustkowia (zob. Iz 41,19; 43,19n).

Na ogół pustynia kojarzy się nam z piaszczystą powierzchnią, płaską lub pagórkowatą, czasem górzystą. W Polsce takie krajobrazy występują na wydmach nadmorskich w pobliżu Łeby, dawniej piaszczystą równiną była również Pustynia Błędowska leżąca między miejscowościami położonymi niedaleko Dąbrowy Górniczej a Kluczami, obecnie w dużej części zarosnięta. Podczas okupacji niemieckiej był to poligon niemieckich oddziałów, które miały walczyć w Afryce.

Dla autorów biblijnych pustynia to przede wszystkim spalone słońcem tereny, które my określilibyśmy raczej jako step, teren niezamieszkały albo stanowiący obszar przemieszczania się koczowników z ich stadami.

W dziejach Izraela szczególną rolę odegrała czterdziestoletnia wędrówka przez pustynię na półwyspie Synaj i na wschód od Morza Martwego i Jordanu. Tora – Pięcioksiąg Mojżesza, stanowiącą podstawową część Biblii Hebrajskiej; jedyną jaką w czasach Chrystusa uznawali saduceusze, w większej części odnosi się do tego okresu. Poza Księgą Rodzaju opisuje rozwój Izraela w Egipcie, wyjście z tego kraju i czas wędrówki, podczas której Izrael doświadczał Bożej pomocy, otrzymał od Boga prawo, pod wpływem Jego natchnienia zorganizował kult, ale też często odwracał się od Niego, nie ufał w Jego stałą pomoc, a nawet sprawował fałszywy kult złotego cielca lub bóstw pogańskich. Okres spędzony na pustyni to jakby opowieść założycielska ukazująca początki Izraela, czas kształtowania się narodu, kiedy wytworzyło się to, co najważniejsze dla jego tożsamości.

Krakowski biblista ks. Stanisław Hałas SCJ w rozprawie habilitacyjnej¹ omawia materiał biblijny dotyczący pustyni według następujących tematów:

- pustynia jako miejsce i obraz kary Bożej;
- pustynia jako miejsce ucieczki i spotkania z Bogiem;
- pustynia jako miejsce próby;

¹ Zob. J. HAŁAS, *Pustynia miejscem próby i spotkania. Wybrane zagadnienia biblijnej teologii pustyni*, Kraków 1999.

- pustynia jako miejsce szczególnej Bożej opieki;
- zamiana pustyni na teren żyzny jako znak błogosławieństwa Bożego.

W rozważaniach wstępnych uczony omawia hipotezę biblijnej idei pustyni jako okresu szczególnej bliskości Izraela z Bogiem w oparciu o Jr 2,2² oraz Oz 2,16³. Krytycznie podchodzi do idealizacji tego etapu dziejów Izraela, niemniej natchnieni redaktorzy Księgi Wyjścia, Księgi Kapłańskiej, Księgi Liczb i Księgi Powtórzonego Prawa przedstawiają tę ziemię jako miejsce ukształtowanie się instytucji religijnych Izraela. Teksty, o których mowa, powstawały w ciągu wieków i w późniejszych etapach redakcji podawano jako przekazane na pustyni zwyczaje oraz instytucje, które ukształtowały się znacznie później. Niemniej ten zabieg świadczy o znaczeniu pierwszego, założycielskiego okresu Izraela, sile autorytetu, jaki posiadało to, co do czego udało się przekonać czytelników, że należy do najstarszej tradycji religijnej i narodowej.

Nasze opracowanie przygotowujemy w roku, w którym tynieckie muzeum prezentuje wystawy

² Idź i głoś publicznie w Jerozolimie: *To mówi Pan: Pamiętam wierność twej młodości, miłość twego narzeczeństwa, kiedy chodziłaś za Mną na pustyni, w ziemi, której nikt nie obsiewa.*

³ *Dlatego chcę ją przynęcić, na pustynię ją wyprowadzić i mówić jej do serca.*

szczególnie poświęcone tematowi pustyni jako kolebki, pierwszego środowiska życia mniszego. Egipscy asceci zaczęli wychodzić na tereny bezludne, położone stosunkowo blisko zamieszkałej doliny Nilu, by w samotności oddawać się rozważaniu Bożych spraw i pokucie. Ich przykład od połowy IV w. naśladowano w różnych środowiskach, a pisma i świadectwa ich życia budziły podziw i pragnienie naśladowania. Często odnosili się do nich jako do niedoścignętego wzoru autorzy późniejszych tekstów monastycznych. Pod tym względem można porównać miejsce i znaczenie tych świadectw dla mnichów ze znaczeniem przekazów o wydarzeniach z okresu wędrówki po pustyni dla Izraelitów.

Ksiądz Hałas za szczególnie ważne teksty związane z pustynią uważa:

Wj 15,23–25 – pierwszy okres wędrówki, brak wody, szemranie ludu i uzdrowienie wód gorzkich;

Wj 19,1–25 – objawienie się Boga na pustyni Synaj;

1 Krl 19 – wędrówka Eliasza do Bożej góry Toreb i wizja oblicza Boga;

Iz 41,18n – cuda nowego Wyjścia, zamiana pustyni w ziemię urodzajną;

Ez 20 – historia niewierności Izraela;

Ez 47,1–12 – źródło wypływające ze świątyni ożywia pustynię.

Rozważając teksty biblijne, które mogły wywrzeć wpływ na pierwszych pustelników, trzeba uwzględnić nośność tych perykop i ich zdolność do kształtowania odbiorców. Przedstawimy tu wersety natchnionych ksiąg pokazujące znaczenie motywu pustyni i samotności najpierw w Starym a potem w Nowym Testamencie, by służyły one jako pomoc współczesnym mnichom i mniszkom oraz osobom zainteresowanym życiem religijnym, dążącym do wewnętrznego wyciszenia, poszukującym warunków do spokojnej modlitwy, refleksji, uporządkowania zgodnie z Bożym światłem swego życia i postępowania.

Jedno z rozważań filozofa i politologa, koordynatora prac Diakonii Ruchu Światło-Życie w Archidiecezji Katowickiej, w jego opracowaniu o życiu duchowym zostało zatytułowane przez autora *Odpoczynek na pustyni*. Jest ono oparte na wersecie: *Pójdźcie wy sami osobno, na miejsce pustynne i wypocznijcie nieco* (Mk 6,11)⁴. Autor określa w nim pustynię jako „miejsce odosobnione i pełne ciszy, ale jednocześnie bardzo surowe i wymagające”. Szczególna przestrzeń „duchowej walki – wyznacza swoisty horyzont, w którym dokonuje się zmaganie człowieka z samym sobą, z pokusami, z ułomnościami swojej

⁴ Zob. A. BAŃKA, *Powrócić do źródeł, czyli alfabet życia duchowego*, Rybnik-Chwałowice 2007.

natury”. Konieczny etap oczyszczenia Izraela w jego wędrówce do Ziemi Obiecanej. Miejsce, „w którym człowiek, poddając się ożywcemu działaniu łaski Bożej, odkrywa drogę powrotu do własnego wnętrza”⁵ (por. Iz 65,6b–8), powrót do samego siebie, do korzeni swojej osobowej aktywności⁶.

W naszych rozważaniach ujmemy następujące tematy:

1. Pustynia miejscem spotkania Boga z ludźmi
2. Pustynia miejscem groźnym, powstałym w wyniku spustoszenia, gdzie działają złe moce
3. Zamiana pustyni na ziemię zyzną
4. Święty Jan Chrzciciel i Jezus Chrystus na pustyni
5. Nowy Testament o skupieniu w samotności.

Pomoże to podsumować biblijną naukę o pustyni jako środowisku, w którym Bóg dokonuje wielkich rzeczy, ale które samo w sobie jest surowe, wymaga wysiłku, przewycięzania przeciwności, by dojrzeć do pełnej jedności z Bogiem.

⁵ Tamże, s. 85.

⁶ Tamże, s. 86.